

HOPLITARMÉN

OCH DESS UTVECKLING

LINDA RENHED

KANDIDATUPPSATS
INSTITUTIONEN FÖR ARKEOLOGI OCH ANTIKENS HISTORIA
ANTIENS KULTUR OCH SAMHÄLLSLIV
HANDLEDARE: CHARLOTTE WIKANDER
VT-2009

Innehållsförteckning

Inledning.....	2
<i>Syfte och målsättning</i>	2
<i>Problemställning</i>	3
Metod, materialbeskrivning och källkritik.....	3
Avgränsningar.....	4
Analys.....	4
<i>Allmän information, hur såg det ut innan och vem var hopliten?</i>	4
<i>Rustningen</i>	9
<i>Hjälmen</i>	10
<i>Harnesk</i>	11
<i>Benskydd</i>	12
<i>Vapen</i>	12
<i>Skölden</i>	12
<i>Spjutet</i>	13
<i>Svärdet</i>	13
<i>Stridsteknik vid slag</i>	14
<i>Träning</i>	16
<i>Lättbeväpnade trupper och kavalleri</i>	18
<i>Slagets efterdyningar, hur många dog och vad gjorde man efter slaget?</i>	21
<i>Evidens att grunda vår kunskap på</i>	23
Sammanfattning.....	26
Slutsats och diskussion.....	27
Referenslista.....	30
<i>Bibliografi</i>	30
<i>Antika källor</i>	30
<i>Internet</i>	31
Figurer.....	31

1. Inledning

Under en tid nu har vi blivit matade med diverse historiska dramer på biografen och i tv-rutan som ger oss en bild av hur det var att leva under en tid långt ifrån det vi är vana vid idag, om än att dessa dramer är en aning modifierade för att passa publiken. Många av dem utspelar sig i antik tid, till min glädje, men det finns även en del som tar plats i järnålder/medeltidens Europa. Exempel är Troja, Alexander, Rome, Gladiator och de icke-antika är King Arthur (även om där är romare med), Tristan och Isolde, Braveheart och Kingdom of heaven. Listan kan fortsätta i oändlighet. Det som de alla har gemensamt är att det handlar om en period då hjältedåd och personlig ära är bland det viktigaste i livet eller om en person som utför just dessa hjältedåd. Detta är såklart otroligt spännande men jag känner att man missar en viktig del i historien genom att bara visa detta, nämligen de vanliga människorna, de som tvingas arbeta hårt för sin försörjning och som i princip tvingas med i "hjältarnas" krig.

De vanliga människornas situation och liv i historien är något som alltid legat mig varmt om hjärtat. Politiska ledare och händelser intresserar mig föga även om jag tycker att överklassens liv också är mycket spännande. Jag har dock valt att skriva om ett fenomen under antik tid som jag tycker inte får något utrymme i denna värld av hjälteintresse, nämligen hoplitarmén under arkaisk och klassisk tid i Grekland. Det handlar inte längre om enskilda hjältar så som Achilleus och Hektor utan det handlar nu om vanliga män som strider för sin *polis* med risk för att aldrig få återse den igen.

1.1 Syfte och målsättning

På universitetet får vi lära oss den största och dominerande teorin om hopliterna och deras armé. Kortfattat innebär denna att man tror att det nya sättet att strida på runt 700-talet f.Kr. uppkom för att man börjat använda sig av ny sorts sköld som inte var lämpad för enskilda duster och att man då istället skulle ha organiserat sig i det som skulle bli den typiskt grekiska stridsformationen. Efter vidare studium av detta antika fenomen träffar man dock på andra teorier om deras uppkomst och utveckling. Mitt syfte och så tillika målsättning med denna uppsats kommer att vara att försöka ge en så heltäckande bild som är möjligt, inom det sidintervall vi är givna, av vem hopliten var, hur de stred och hur taktiken utvecklades. Flera forskare har skrivit om detta

fenomen, mycket av det som sägs är samma men på en del punkter går åsikterna isär. Jag hoppas att komma fram till min egen teori i frågan men eftersom jag inte har tillgång till att studera de faktiska arkeologiska evidensen så får den bli helt byggd på vad andra kommit fram till och dragit för slutsatser före mig. Vad verkar vettigt och vad verkar mindre tänkbart med tanke på den evidens vi har att tillgå i forskningen?

1.2 Problemställning

- ◆ Hur/när uppstod hoplittaktiken?
- ◆ Teknik och vapen?
- ◆ Utveckling?
- ◆ Vilka evidens har vi att stödja oss på, arkeologiska och/eller skriftliga?

2. Metod, materialbeskrivning och källkritik

Jag har valt att utifrån främst moderna författare närma mig hopliterna och deras stridsteknik. Inom vissa områden i det här ämnet förekommer som sagt delade åsikter. Jag har bestämt mig för att inte bara fokusera på en av dem utan även ta upp de andra för att ge en bredd till ämnet och för att öppna för eventuella nya idéer.

De författare som jag valt att främst använda mig av är Snodgrass (1964), Hanson (1989 och 1999), Greenhalgh (1973) och Sage (1996). Jag vet att Snodgrass och Hanson båda är framstående forskare, däremot hade jag inte hört talas om Greenhalgh och Sage innan men jag finner deras argument högst trovärdiga, speciellt eftersom Sage skriver utifrån de antika källor som berör ämnet. Jag har även använt mig mycket av ett översiktsverk kallat ”Slagfältet under antiken” av Anglim *et al.*, korrekturläst av en militärhistoriker, som jag anser vara en god inkörsport till ämnet och som tar upp flera goda aspekter på hopliten, armén och hur de båda utvecklades. Naturligtvis använder jag mig också av andra författare som alla tillför något till ämnet, om det så är nya idéer eller motargument till äldre teorier.

Tyvärr har många böcker en del år på nacken, en del är från 60- och 70-talet och det får mig att undra om vi inte kommit längre fram i forskningen idag med tanke på hur tekniken utvecklats under snart 50 år. Det är dock inte mycket som skiljer de nyare böckerna åt från

de äldre. De flesta av dem tar upp samma argument. Detta kan vara för att även de själva använt sig av de äldre upplagorna. Som jag nämnde är dessa forskare mycket framstående men risken finns att felaktigheter förs vidare från generation till generation om man inte utför nya undersökningar på det arkeologiska materialet och läser originalskrifterna igen. För att undersöka så att våra forskare inte kommer med något som verkar helt felaktigt har jag läst lite av Thukydides och Xenofon som båda deltog i hoplitarméer; även en del i Iliaden av Homeros kom med på ett hörn även om mycket som tas upp i den tillhör bronsåldern. Det verkar i alla fall som om forskarnas argument stämmer bra överens med vad som står i de antika källorna.

3. Avgränsningar

Perioden jag valt att röra mig inom är från den arkaiska tidens början ca 700 f.Kr. då mycket av de evidens vi har tyder på att det är just runt denna tidpunkt som hoplittaktiken har sin födelse. Taktiken utvecklas och växer sedan under några hundra år och blir mer avancerad. För att fortsätta på "livslinjen" kan man väl säga att jag avslutar perioden precis innan vi kommer in i tonåren, alltså precis före Philip II av Makedonien i tidigt 300-tal. Många förändringar skedde då och vi fick istället något som kom att kallas den makedonska falangen.

Något som många forskare tar upp och har idéer om är att grundandet av hoplitarmén fick politiska konsekvenser och att ett mer demokratiskt samhälle där medelklassen fick ett högre inflytande växte fram. Jag har valt att inte skriva närmare om just detta fenomen eftersom det är själva armén och taktiken man använde sig av som intresserar mig, inte hur samhället såg ut och utvecklades under denna period.

4. Analys

4.1 Allmän information, hur såg det ut innan och vem var hopliten?

Hoplitarmén bestod av tungt utrustade infanterisoldater formerade i en falang som kunde vara flera hundra meter lång och flera led djup. Tätt sammanfogade av sina sköldar och med långa lansar gick man till stormangrepp.¹ Den arkaiska falangen är dock inte den tidigaste utan redan på 2400-talet f.Kr. i Mesopotamien finns belägg för

¹ Anglim *et al.* 2005, 17.

att man redan då stred i falanger. På *Gam-stelen* i Mesopotamien från denna period ser man två grupper av fotfolk där den ena är en falang.² En falang är en form av stridsformering där soldaterna står och strider tätt tillsammans i organiserade led istället för att slåss en och en.³

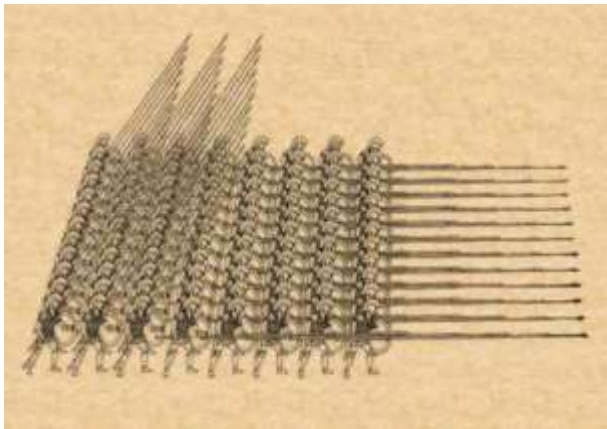

Fig.1 Grekisk falang.

Innan hoplitarmén utvecklas i Grekland sker striderna på slagfältet av de rika aristokraterna i tvekamper med varandra. I Iliaden och från annat arkeologiskt material får vi intrycket av att en del av tvekamperna ska ha skett till häst eller med häst och stridsvagn. Dagens forskare tror dock inte att detta är så troligt eller vanligt eftersom terrängen i Grekland inte passar sig för slag till häst. De menar att hästarna och vagnarna endast var till för transportmedel till och från slagfältet och som ett bevis på prestige men att själva striderna skedde till fots under bronsåldern.⁴

I takt med att handeln ökar och nya kolonier skapas ökar också välståndet bland folket. Fler hade råd att bekosta rustning och vapen och kunde på så sätt stödja arméerna som växte från den lilla aristokratikretsen.⁵ Samtidigt utvecklas en ny typ av sköld som bl.a. H. L. Lorimer tror gett upphov till taktiken att strida i tät formation eftersom den inte var speciellt effektiv vid enskilda möten och inte gick att slänga upp på ryggen som skydd vid flykt som sina tidigare föregångare.⁶ P. A. L. Greenhalgh håller till viss del med Lorimer men anser att det snarare var det faktum att eftersom skölden kunde

² Anglim *et al.* 2005, 8.

³ <http://www.ne.se/kort/falang/1323237#>

⁴ Cartledge 2007, 167f.

⁵ Anglim *et al.* 2005, 17.

⁶ Krentz 2007, 62.

skydda din grannes ena sida utvecklades falangen.⁷ Lorimer och Greenhalgh är långt ifrån de enda som anser att detta är den rätta teorin. Även historikern R. L. Fox skriver i sin tämligen nya bok att hopliterna införskaffade nya sorters sköldar vilket ledde till skapandet av den tätt sammanfogade raden av soldater som skyddade grannen på vänster sida om sig själv.⁸

Ordet hoplit tror man kommer från just själva skölden som soldaterna använde i sina strider och var det viktigaste och mest utmärkande i armén. Denna sköld kallades *hoplon*. En närmare beskrivning av denna kommer senare. De män som kämpade i armén var vanligtvis landägande medborgare i en *polis* och ägde ca 5-10 tunnland mark. Beräkningar säger att detta skulle vara 30-40 % av de vuxna männen i stadsstaten.⁹ Det var alltså bara de som hade råd att bekosta utrustningen och som kunde avvara en stor del av sommarens arbete till strider.¹⁰ Det var också de som hade mest att vinna eller förlora vid en strid. Att försvara sin *polis* och se till sina egna intressen var det som drev en.¹¹

Den tidigaste avbildningen på en hoplitarmé vi har att gå efter idag är den s.k. *Chigi-vasen*, hittad i Etrurien men antagligen tillverkad i Korinth runt år 640 f.Kr,

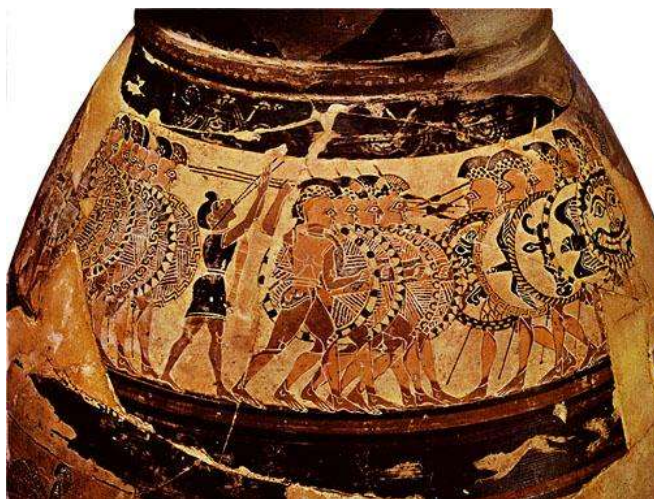

Fig.2 *Chigi-vasen*. Finns på Etruskiska

museet Villa Giulia, Rom.

⁷ Greenhalgh 1973, 70-72.

⁸ Fox 2008, 73.

⁹ Cartledge 2007, 168-172. Hur Cartledge fått fram dessa siffror nämner han inte men jag har sett liknande siffror hos andra författare också. Jag antar att det kommer från antika källor men inte ens då kan man lita på att de skulle stämma.

¹⁰ Ober 1996, 58.

¹¹ Sidebottom 2004, 40.

vilket ger oss terminus ante quem, alltså att taktiken definitivt funnits före detta datum. De första hopliterna torde dock komma från Sparta där man t.o.m. införde bl.a. religion och musik för att skapa en bättre gemenskap och ett effektivare, mer disciplinerat och lojalt manskap.¹²

I princip är det två stora teorier som står emot varandra när det kommer till när och hur hoplitarmén uppstod. Alla forskare är dock inte uppdelade i två läger utan svävar på gränsen och håller med om vissa påståenden men motsätter sig andra. Därför är det svårt att säga att en specifik forskare tycker så men en annan tycker så. Men jag ska i alla fall försöka ta upp de olika åsikter som finns i frågan.

Som jag nämnde existerar det två huvudteorier. Den första som jag gått igenom tidigare säger att falangen utvecklades p.g.a. den nya *hoplon-skölden* eftersom den var ineffektiv vid enskilda drabbningar. Den andra teorin säger (med viss modifikation från forskare till forskare) att falangen är något som växt fram under en lång tid då man experimenterat med nya typer av vapen och utrustning. Forskarna tror att det började med aristokraterna och deras vapen som var anpassade för enskild drabbning men att de sedan utvecklades mer och mer mot någon form av gemensam stridsteknik och att deras vapen då inte var lika effektiva längre utan också utvecklades. *Hoplon-skölden* och falangen ska då ha utvecklats parallellt med varandra, den ena beroende av den andra.¹³ Ovan nämnde jag Lorimer, Greenhalgh och Fox som anhängare av den äldre teorin. Nedan kommer så de författare som stödjer den andra teorin.

Teorin ovan är dock inget nytt påfund. Redan på 1960-talet påstod A. M. Snodgrass, som gjort omfattande studier på tidiga grekiska rustningar och vapen, att all utrustning som en hoplit bar existerade redan före 700-talet f.Kr. men att de inte blivit avbildade alla tillsammans förrän ca 675 f.Kr. Han menar alltså att hopliterna existerade först som individer före bildandet av falangen.¹⁴ A. Andrewes är inne på ungefär samma linje som Snodgrass. Han menar att det är den ekonomiska tillväxten under den här perioden som gör det möjligt för en medelklass att införskaffa vapen och på så sätt vara med att försvara sin *polis*. Detta nämnde jag även innan och det verkar vara något

¹² Cartledge 2007, 168-172.

¹³ Sage 1996, 27.

¹⁴ Snodgrass 1964, 90.

som de flesta forskare håller med om. Andrewes nämner dock inget om att det skulle var just skölden som gett upphov till idén att strida i tät formation utan att det var det stora antalet män som nu var tillgängligt som var den största anledningen till att falangen utvecklades.¹⁵

Jag nämnde tidigare *Chigi-vasen* som det föremål som har den äldsta avbildningen av en hoplitarmé men det finns tidigare vaser vars motiv man skulle kunna tolka som hoplitter men som jag har uppfattat det inte är lika allmänt accepterade som *Chigi-vasen*. Vi har *Berlin-aryballosen* från ca 650 f.Kr, där tre små grupper kämpar mot varandra. Det finns *Macmillan-aryballosen* från ca 655 f.Kr. med ett liknande motiv

Fig.3 *Macmillan-aryballosen*.

British Museum, London.

och från 675 f.Kr. har vi en aryballos som J. Salmon anser är en hoplitarmé eftersom det finns en flöjtspelare med, vilka ofta användes för disciplinerade anfall senare.

¹⁵ Andrewes 1967, 58.

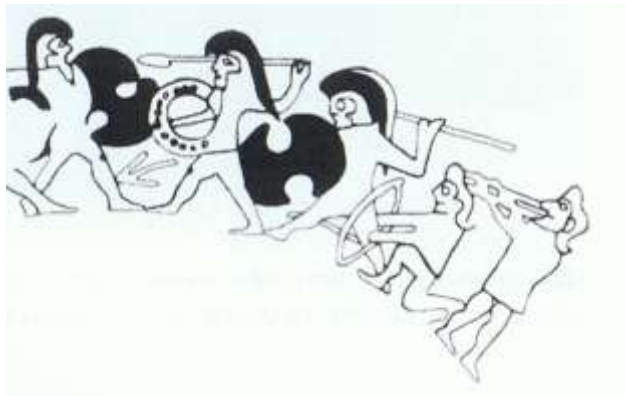

Fig. 4 Flöjtspelare och hopliter på

protokorinthisk aryballos. Från Perachora, nära Korinth.

Argument som också stödjer att hopliterna skulle utvecklats tidigare bygger på Homeros' epos Iliaden. 1977 menar J. Latacz att det inte bara är hjältebravader som utspelar sig på slagfältet i Iliaden utan att det är många män som slåss men kanske inte i en så strikt formation som i en falang utan något mer löst sammansatt. Men om man tittar på ett citat ur Iliaden så verkar det som om det funnits täta formationer också.¹⁶

”... lans vid lans som en häck, ... rundsköld vid rundsköld, hjälm vid hjälm och kämpe vid kämpe – vred de på huvudet blott stötte hästtagelsmyckade hjälmar med sina blänkande bucklor ihop, så täta var leden. Orädda händer skakade spjut i flerdubbla rader...”¹⁷

4.2 Rustningen

Eftersom soldaterna själva tillhandahöll sin utrustning såg inte alla hopliter exakt lika dana ut. Naturligtvis gick det mode i även detta, precis som med allt annat. De typer som jag kommer att ta upp nedan är alltså de huvudtyper som fanns och som vi hittar oftast i det arkeologiska materialet. De existerade med olika design men grundtypen var den samma beroende på vilken tid det rör sig om.

¹⁶ Krentz 2007, 64f.

¹⁷ Hom. *Il.* 13. 130-134, övers: Ingvar Björkeson.

4.2.1 Hjälmén

Den första hjälmen¹⁸ kallas av arkeologerna för *Kegelhelm*. *Kegel* är det tyska ordet för kon och har, vad jag har stött på, ingen engelsk eller svensk motsvarighet. Den är gjord i metall och inte överraskande formad som en kon. På konen har det sedan nitats fast skydd för kinderna och nacken och inte sällan har den någon form av pannskydd. Den här hjälmen har en del likheter med de hjälmar man hittat i Anatolien och då främst från riket Urartu, beläget i östra Anatolien.¹⁹ Det är dock inga exakta kopior så förmodligen har grekerna tagit grundmodellen med sig hem och omarbetat den efter sina behov och på så sätt skapat en ny grekisk hjälm.²⁰

Fig. 5 *Kegelhelm*.

Nästa hjälm är den ”illyriska” hjälmen. Den har fått det namnet eftersom man i Illyrien hittade många exemplar av den men ursprunget är snarare från Peloponnesos. Den är en mer raffinerad form av *Kegelhelm* och bestod till slut av ett enda stycke metall. Ansiktet är utan skydd men kindplåtarna finns fortfarande kvar och istället för den koniska formen är denna mera rundad och har en närmare och bättre passform på huvudet.²¹

¹⁸ Den första hjälmen i den period som JAG rör mig inom. Naturligtvis har det funnits andra sorters hjälmar innan dess.

¹⁹ Grekerna har under den här tiden mycket kontakt med den här delen av världen så det verkar rimligt att inspiration i form av skydd och vapen också spred sig tillbaka till Grekland.

²⁰ Snodgrass 1964, 13f.

²¹ Snodgrass 1964, 18.

Fig. 6 Illyrisk hjälm.

Den hjälm som kanske mest förknippas med en hoplitsoldat är den ”korinthiska” hjälmen. Den syns på en hel del vaser från Korinth och har med största sannolikhet också sitt ursprung härifrån. Forskare tror att den helt är en grekisk innovation eftersom den inte har några likheter alls med hjälmar från t.ex. Anatolien eller Levanten. Den är gjord, precis som den illyriska, i ett enda stycke metall. Skillnaden är att den nu är lite längre och täcker stora delar av ansiktet. Kinderna är skyddade och likaså näsan. Det enda som man ser av ansiktet är ögonen.²²

Fig. 7 Korinthisk hjälm.

Gemensamt för de här tre typerna av hjälmar är att de alla hade någon form av dekoration på toppen av hjälmen. Det hade ingen funktion mer än att göra bäraren av hjälmen lite snyggare.²³

4.2.2 *Harnesk*

För att skydda överkroppen bar hopliten ett harnesk av brons. Det bestod av två delar, en framsida och en baksida, som satt ihop med gångjärn på ena sidan och fästes med stift eller snörning på andra sidan och på axlarna. De var figurgjorda och gick in vid midjan för att sedan gå ut igen som en klocka,²⁴ ibland med dekorationer som

²² Snodgrass 1964, 20-28.

²³ Snodgrass 1964, 35.

²⁴ Snodgrass 1964, 73.

Fig. 8 Bronsharnesk.

bröstmuskulatur eller andra mönster på. En plåt formad som en halvcirkel hängde ned från framstycket på harnesket för att skydda skrevet.

På 500-talet f.Kr. blev det vanligare att man skyddade kroppen med en dräkt av hoplimmade lager av linne av en tjocklek på fem centimeter och att man hade ett litet harnesk över som skyddade bröstet och axlarna.²⁵

4.2.3 Benskydd

De arkaiska och klassiska benskydden är långa, ca 40 cm, gjorda i brons och går runt benet så att de nästan möts på andra sidan.

Fig. 9 Benskydd i brons med gorgonhuvud.

De är formade efter vadmuskeln och även de dekorerade för att efterlikna vaden och dess muskulatur. Hål längs kanterna tyder på att de kunde snöras på.²⁶

4.3 Vapen

4.3.1 Skölden

Den karakteristiska hoplitskölden bestod av samma modell under hela perioden, men med vissa skillnader i design. Skölden var rund, ca 80-100cm i diameter, med en konvex yta och hade två handtag, ett i mitten och ett nära kanten, vilket underlättade hållandet av skölden mycket. Kärnan i skölden utgjordes av trä och var klädd med brons på insidan och kanterna och med skinn på utsidan. Dock var det inte ovanligt att även utsidan kunde vara klädd i brons. Sköldarna var mycket dekorativa med målade, fina bilder på och även bronset som förstärkte kanterna på skölden hade utsirade mönster. En diskussion bland forskarna har försiggått om dessa bilder var en

²⁵ Anglim *et al.* 2005, 18.

²⁶ Snodgrass 1964, 88.

markering om att man bara kunde hålla skölden på ett håll. Snodgrass kontrade med att dessa bilder ofta bestod av mönster och inte hade något speciellt upp eller ned även om det också fanns de sköldar som hade riktiga bilder.²⁷

Fig. 10 Rekonstruerad hoplitsköld.

4.3.2 *Spjutet*

Spjutet var det vapen man använde mest vid närstrid och stöttes in i motståndaren. Det var alldeles för långt och tungt för att kastas. Längden var ca 2-3 m. och det var dödligt i båda ändar eftersom huvudändan var utrustad med en bladformad spets och den bakre delen hade en vass pigg, dels för att kunna stå stadigt i marken men också som alternativ till spetsen ifall den skulle gå av.²⁸

4.3.3 *Svärdet*

Eftersom spjutet var huvudvapnet för hopliten använde man svärdet endast i reserv om man i stridens hetta skulle bli av med det. Under arkaisk tid och tidigare fanns en del olika sorters svärd men på 400-talet f.Kr. var det två typer som dominerade mest, båda i järn. Det första svärdet användes som huggvapen, hade en smal klinga och en längd på 60 cm. Det andra var krumt, hade en klinga på 65 cm och endast en egg.²⁹

²⁷ Snodgrass 1964, 61-67.

²⁸ Sage 1996, 26.

²⁹ Anglim *et al.* 2005, 18.

Fig. 11 Hoplit i full mundering. Avbildning av statyett där spjutet saknas.

4.4 Stridsteknik vid slag

Innan vi går in på själva stridstekniken kan det vara bra att veta hur armén var organiserad. I Athen verkar det inte ha varit så komplicerat. Armén var indelad i 10 *taxeis*, vilket kan motsvara ungefär regementen, och vart och ett styrdes av en *taxiark*. Dessa *taxeis* kom från de olika fylerna i Athen och kunde variera i storlek och undergrupper men standarden verkar ha varit att ha en falang 8 man djup. Går vi in på den spartanska hoplitarmén var den mycket mer välorganiserad och strikt. Den bestod av 6 *mórai* som styrdes av en *polemark*. Denna hade under sig 4 *lokhager*, 8 *pentekoster* (en *pentekostys* var 50 man) och 16 *enomotarker* (en *enomotía* var 36 man uppdelade på 3 kolonner med 12 man i varje men kunde variera till 6x6 också beroende på läget). Det tyngsta infanteriet hade dock armén från Thebe som mötte spartanernas 12 man djupa falang med en som var 80 man bred och 50 man djup vid Leuktra 373 f.Kr.

Vid uppställning för strid placerades männen tätt intill varandra med överlappande sköldar eftersom de bara kunde skydda vänstra sidan på sig själva men även den högra också på sin granne till vänster. Detta skulle dock komma att skapa ett problem. Den hoplit som stod längst ut till höger hade sin högersida oskyddad och drog då mer och mer till höger av rädsla och för att skydda sin högersida. Detta ledde till att hela ledet följde efter och arméerna möttes inte rakt på, det hände även att de missade varandra helt. När det fungerade som det skulle var det dock som en effektiv ångvält och var

man en hårt drillad armé som den spartanska så kunde man lätt ändra uppställning och riktning på armén samt släppa igenom t.ex. kavalleri som anföll.

Före sammandrabbning fanns det olika sätt för att få motståndarna att skaka lite extra av rädsla och för att förstärka sitt eget självförtroende. Spartanerna t.ex. spelade flöjt och sjöng en stridshymn för att hålla takten i leden och för att leva upp till förfädernas mod. Man kunde även slå lansarna mot sköldarna för att på så sätt skrämna både hästar och människor med dånet som uppstod. Hade man tur flydde fienden innan man behövde drabba samman. När man väl möttes uppstod vad som kallades *othismós*, alltså ett knuffande sköld mot sköld och stötande med lansarna tills man bröt igenom motståndarnas led och de kapitulerade. Beräkningar av lansarna tyder på att även fjärde ledet nådde fram att stöta på fienden med sina lansar. Skulle ingen kapitulation komma var det viktigt med djupa led så att man kunde ersätta de som stupat med nya män och på så sätt trötta ut den andra sidan.³⁰

Inte alla forskare tror att *othismós* var något som faktiskt skedde på slagfältet utan att det istället skulle vara fråga om moralisk support från leden bakom eller att man inte slogs i så täta formationer som tidigare sagts. Man är misstänksam mot att skapa en norm som skulle gälla för alla *polis*-stater eftersom olika *poleis* tog till sig hoplittaktiken vid olika tider och då antagligen också skapat sin egen variant av den och möjligen också tagit hänsyn till dagen i fråga då man skulle ut i strid, alltså t.ex. vilka motståndarna var och hur vädret såg ut.³¹

Av V.D. Hanson får vi reda på att vi inte vet så mycket om vad som skedde mitt på slagfältet i stridens hetta eftersom detta inte nämns mycket av de antika författarna. De skriver om förberedelserna, de sidor som var involverade i slaget, taktik och utgång men inte mycket om själva händelserna på fältet, detta p.g.a. att publiken de skrev för var hoplitveteraner själva och mycket väl visste hur det var ute på fältet.³² Men varifrån fick de då styrkan att stå i första ledet framför en annalkande fiendearmé? Först och främst var det viktigt att flankerna var ordentligt förstärkta och skyddade av

³⁰ Anglim *et al.* 2005, 19-21. Det framgår inte ifall det är författarnas egna beräkningar men eftersom inget annat nämns får jag utgå från det.

³¹ Sidebottom 2004, 85.

³² Hanson , 1989, 21f.

t.ex. kavalleri eller bra terräng som var svårframkomlig för fienden. Inte heller bågskyttarna var något större problem eftersom tiden man var inom ”farozone” inte var så lång om man stod uppställd på flackt land och kunde röra sig framåt snabbt. Det handlade om någon minut. Denna minut kan t.o.m. varit till deras fördel då adrenalinet antagligen ökade och en ilska och en överlevnadsinstinkt byggdes upp och skapade en hård och häftig sammandrabbning. Något som kanske också fick en att stå kvar och kämpa var att man ofta stod tätt intill någon som betydde mycket för en, en vän från barndomen eller familjemedlem. Slaget gällde ens odlingar och det som försörjde ens familj men också att inte vanhedra den.³³

Som general var det ens uppgift att naturligtvis organisera armén på bästa sätt och tänka ut en taktik för hur man lättast ska vinna men han ansvarade också för förberedelserna inför striden. Detta kunde vara att delta i offerceremonier till gudarna för att de skulle vara med armén och ge soldaterna tur och lycka i striden men offret kunde också vara för att se om detta ens var något som gudarna ville. Förutom offrandet så höll han även ett tal för att inspirera trupperna och ge dem det självförtroende som behövdes för att slå ned fienden och gå levande och vinnande ur striden några timmar senare. Placerad i främsta ledet, eftersom han var inspirerad av de stora hjältarna i Iliaden och ville visa sig bland de bästa, var det också han som visste när det var dags och gav signal att avancera framåt. När väl striden var igång var det inte så lätt längre att ge kommandon och ändra formation, med undantag för den spartanska armén. Detta skulle dock komma att ändras längre fram efter Peloponnesiska kriget 431-404 f.Kr. vilket jag kommer att ta upp längre fram under rubriken ”Lätt beväpnade trupper och kavalleri”.³⁴

4.5 Träning

Enligt Greenhalgh är de tre största skillnaderna mellan det tidigare sättet att kämpa dessa: det behövdes fler män, mindre skicklighet i strid och att det kunde vara billigare.³⁵ Det här med att det nu skulle krävas mindre skicklighet i att hantera vapen och hur man rörde sig på stridsfältet är något som många forskare tagit fasta på idag

³³ Hanson, 1989, 30f.

³⁴ Sidebottom 2004, 106f.

³⁵ Greenhalgh 1973, 74.

eftersom det nämns på olika ställen i de antika källorna att träning var onödigt och risken att missa sin motståndare när man stod så packade tillsammans var liten. Enda gången man egentligen behövde mer avancerade kunskaper var vid reträtt eller vid förföljande av motståndarna eftersom man då stred mer fritt och inte var fast i den strikta och trånga falangen. Sparta är som de flesta vet undantaget med sin hårda militära träning och livsstil. Dock ska det inte glömmas bort att bara för att det inte behövdes så mycket specialkunskaper betydde inte det att det var lätt att strida i en hoplitarmé. Man behövde mycket mod, vara i god fysisk form och mycket uthärdande för att klara av att strida i den tunga rustningen under sommarsolen som gassade och i dammet som sparkades upp av alla soldater.³⁶

Även Sage skriver att i de grekiska stadsstaterna fanns det ingen eller lite militärträning och att i Athen fanns det ingen formell träning för vuxna att tillgå.³⁷ Det ska dock nämnas att det fanns, som Andrewes skriver, något som man kanske skulle kunna kalla ”militärträning för nybörjare”³⁸ vilket innebar att ungdomar i åldern mellan ca 18 och 20 år fick någon form av initial militärträning under ett eller två år.³⁹ På 400-talet f.Kr. finns det dock privata lärare som man kan hyra in för att lära en stridens konst. Sage tror också att gymnasierna där männen tillbringade mycket tid också var en plats där man förberedde sig för strider genom atletisk träning för en förbättrad kondition men alltså ingen direkt militärträning. Han menar dock också att det måste funnits någon form av träning för armén i fredstider eftersom man måste kunna sådant som marschering och hur man formerar om sin falang snabbt för att den här typen av stridsteknik ska bli så populär och ens fungera.⁴⁰

Förutom atletiska övningar var dans⁴¹ och jakt det som man ansåg vara god sysselsättning för en hoplit för att öva upp smidighet, styrka, uthållighet och hur man använde vapen.⁴²

³⁶ Hanson 1989, 31.

³⁷ Sage 1996, 35f.

³⁸ Detta är min definition. Andrewes skriver inte så sin bok.

³⁹ Andrewes 1967, 150.

⁴⁰ Sage 1996, 35f.

⁴¹ Sidebottom 2004, 84.

⁴² Sage 1996, 36.

4.6 Lätt beväpnade trupper och kavalleri

Lätt infanteri infördes i de grekiska arméerna som legosoldater från och med det peloponnesiska kriget, efter det att de själva blivit anfallna av persiska styrkor 490 f.Kr, vari dessa ingick. Det var dock inte förrän under det korinthiska kriget 395-387 f.Kr. som de blev inkorporerade på riktigt i arméerna, mycket tack vare en general från Athen vid namn Ifikrates.

Samlingsnamnet på lättbeväpnade soldater blev *peltaster*, också det efter den sköld de ofta bar. Skölden hette *pelte* och var halvmåneformad, flätad av vidjor, täckt med får- eller getskinn och med endast ett handtag i mitten. Från början betecknade ordet *peltast* de soldater som kom från Thrakien, där skölden förmodligen hade sitt ursprung, men kom senare att innefatta alla lättbeväpnade soldater. Förutom skölden bar de kastspjut och en *rhomfaia*, en skära med krökt klinga, 40 cm lång och med enkel- eller dubbelhandsfattning. Eftersom thrakerna kom från skogs- och bergsområden byggde mycket av taktiken på bakhåll, räder och småstrider vilket ledde till att de blev mycket ryktbara som lätt infanteri under antik tid. Till det lätta infanteriet hörde också bågskyttar och soldater med stenslungor.⁴³ Det var dock inte bara thrakerna som rekryterades som lättbeväpnade soldater. Män från centrala och norra Grekland eller de som bodde i periferin av maktcentra, t.ex. från Rhodos och Kreta, inkorporerades också.⁴⁴

Frågan är hur mycket skada de egentligen gjorde på de tungt utrustade hopliterna? F.E. Adcock poängterar att en bågskytt kunde ha mellan 15 och 20 pilar i sitt koger och att pilbågen hade en räckvidd på ca 80-100 m. och som tidigare nämnts var inte farozonen så stor för en hoplit under pilangrepp. Pilarna kunde inte heller tränga igenom hoplitens sköld och bågskytten kunde inte hålla stånd mot de anstormande hopliterna. Inte heller kastspjuten var särskilt effektiva med sin räckvidd på ca 20 m. och vars genomslagskraft inte var nämnvärt stor, man kunde inte heller bära så många med sig. Han är mer positiv till stenslungarna som kunde få iväg en sten längre än bågskyttarnas pilar och de kunde dessutom bära med sig mer material. För att det lätta

⁴³ Anglim *et al.* 2005, 28-32.

⁴⁴ Sage 1996, 41.

infanteriet skulle bli effektivt krävdes det alltså mycket träning och bra ledning.⁴⁵

Deras tidigaste ”uppdrag” torde dock ha varit att skövla, förstöra och plundra i fiendelandet, att ligga i bakhåll och försvara passen in i sitt eget land och att förfölja flyende hoplitter vars falang blivit bruten.⁴⁶

Införandet av peltaster i arméerna ledde dock till att falangerna var tvungna att utveckla en mer förfinad taktik, dels för att kunna möta arméer med lätt infanteri men också för att själva kunna samarbeta med dem.⁴⁷ Vid den här tiden börjar det också komma fram militärskrifter med taktik och idéer där en idé lutar åt att generalen inte längre behövdes i första ledet i falangen utan att han främst skulle vara strateg.⁴⁸ En ny typ av hoplit utvecklades också under Ifikrates som jag nämnde tidigare. Som en anpassning till de mer lätttrörliga peltasterna skar han ned på den tunga utrustningen hos den traditionella hopliten så att även han kunde röra sig med lätthet. Benskydden av brons ersattes med kängor av läder, bronsharnesket byttes ut mot vadderat linne, han fick en hjälm efter thrakisk modell med bättre synfält och skydd för kindbenen och den typiska *hoplon-skölden* ersattes med en mindre, rund sköld täckt med läder. För att kompensera avsaknaden av skydd mot kroppen fick han en lans på 3,6 m för hålla sina tyngre motståndare på avstånd innan de kunde nå honom.⁴⁹

Fig. 12 Ifikrates hoplit.

⁴⁵ Adcock 1966, 19.

⁴⁶ Sage 1996, 40.

⁴⁷ Anglim *et al.* 2005, 28-32.

⁴⁸ Sidebottom 2004, 107.

⁴⁹ Anglim *et al.* 2005, 28-32.

Som nämnts tidigare var terrängen i Grekland inte speciellt anpassad för hästhållning eller ridning, vilket gjorde det till en aristokratföreteelse eftersom det var endast de som hade råd att hålla hästar med allt var det innebar med foder, utrustning och träning. Sage tror att kavalleriet med största sannolikhet infördes på sent 600-tal f.Kr. i Korinth och tidigt 500-tal f.Kr. i Athen men att det kunde röra sig om en kombination av riktigt kavalleri och de hopliter som red dit och satt av. Det är dock inte förrän i mitten av 400-talet f.Kr. i Athen som kavalleriet har en stående position i armén. I Sparta dröjde det lite längre, 420 f.Kr, men vi har fortfarande inget i Korinth eller Argos.⁵⁰

Förutom den dåliga terrängen och de dyra omkostnaderna som det innebar att föda upp hästar så var de inte speciellt effektiva i slag heller. Hästarna i Grekland var små vilket gjorde att både mannen och hästen begränsades av hur mycket utrustning man kunde ha på sig och med sig. Stigbygeln var inte uppfunnen än vilket måste ha försvårat ridandet och hästskor fanns inte heller vilket gjorde att hästen ganska snabbt blev halt och oduglig p.g.a. det dåliga underlaget. Ett direkt angrepp med hästar var inte heller ett effektivt tillvägagångssätt mot en hoplitarmés tätt sammanfogade led. Man kan då fråga sig vad de egentligen gjorde för nytta? Naturligtvis gjorde de nytta, annars hade de ju inte använts. De var effektiva att ha till angrepp på falangens flanker och attacker bakifrån och samtidigt som beskydd för sina egna flanker. När en falang väl var bruten var de också ett effektivt medel mot enskilda hopliter. Det var dock inte bara i strid som de var användbara. Redan före ett angrepp kunde de göra stor nytta genom att besvara trupper på marsch och avskärma efterslänrare. Andra uppgifter var att rekognoscera, patrullera och vakta området och naturligtvis att skapa ett hinder mellan sin egen formation och den anfallande.⁵¹

En teori om varför kavalleriet infördes så sent kommer H. van Wees med. Han menar att eftersom attack till häst var mindre krävande och inte lika farligt som att stå i första ledet i falangen så innebar det ingen prestige att slåss till häst, alltså ville högt stående män inom samhället inte slåss med dem. Innan Athen hade sin egen kavalleristyrka slogs de mot fiender som redan hade det och de tvingades då gå emot sin aversion mot

⁵⁰ Sage 1996, 46.

⁵¹ Sage 1996, 47.

att slåss till häst. Sparta tvingades då att följa efter men införde ett speciellt system vilket innebar att de som hade råd med hästar bidrog med dem men red inte själv utan de som var ”fysiskt svagast” och ”minst bekymrade om ära” fick rida.⁵²

4.7 Slagets efterdyningar. Hur många dog och vad gjorde man efter slaget?

Eftersom arméerna inte var ute efter att helt utplåna sina motståndare utan att framför allt dominera slagfältet så blev dödssiffrorna oftast inte så höga när det var två hoplitarméer som möttes. Det normala låg runt 5 % för vinnarsidan och 14 % för den förlorande sidan. Detta är naturligtvis väldigt flytande siffror eftersom mycket berodde på skicklighet, erfarenhet och utrustning hos soldaterna som deltog i slaget.⁵³

De flesta döda påträffas på sammandrabbningsplatsen på slagfältet där kropparna kan ligga i travar. På den förlorande sidan ligger de sedan utspridda längs den väg de försökt fly eller retirera. Normalt är de inte så många eftersom det var svårt för motståndarna att förfölja en längre sträcka med sin tunga utrustning. De flyende hade i sin tur vid det laget slängt sin sköld och sina vapen och rörde sig på så sätt mycket snabbare. Undantaget är om den förföljande armén hade tillgång till kavalleri eller lättare trupper som kunde jaga ifatt och döda de flyende. Som jag dock nämnde tidigare så var huvudsyftet inte att döda alla utan att vinna slaget.

På slagfältet låg dock inte bara döda utan även de som var mer eller mindre skadade. Lättare skador kunde vara sår, frakturer och hjärnskakningar och de som hade dessa hade stor chans att överleva om inget blev infekterat. Svårare var det för dem med djupa sår, som fått hårda slag mot huvudet eller hade inre blödningar. Även om man inte dog på plats var risken stor att man dog inom den närmsta veckan. Svårt skadad eller inte så fick man i alla fall hjälp att komma bort från slagfältet och få den medicinska behandling som fanns att tillgå inom armén.⁵⁴

Av de antika författarna och från vas målningar får vi bilden av att antikens människor var mycket fascinerade av dem som låg döda på slagfältet. De bilder på vaserna som

⁵² van Wees 2000, 87f.

⁵³ Både Sage och Sidebottom nämner dessa siffror men ingen av dem säger varifrån de kommer eller hur man kommit fram till det. Detta verkar vara ett genomgående problem bland alla författare.

⁵⁴ Sage 1996, 94f.

avbildar döda eller döende är ofta mycket detaljerade och realistiska och författarna⁵⁵ beskriver det nästan som om det var ett utflyktsmål för vanliga människor. De ville titta på slagfältet innan allt städades undan och ”storheten” i det försvann.⁵⁶ Mindre häpnadsväckande var det naturligt för den segrande härföraren att gå igenom slagfältet för att se vad för sorts människor som hade skickat många av hans egna män i döden.
57

Efter att slagfältet varit nära på en turistattraktion efter slaget var det dags att återigen återgå till den grymma verkligheten. Det var dags att samla in och identifiera sina döda. Detta måste göras snabbt eftersom bara några dagar i den grekiska sommarhettan var förödande för kropparna som låg där. Dessutom ville man ta vara på utrustningen som kunde återanvändas, offras i helgedomar eller bli del i någon form av segertrofé för att inte tala om att det var lättare att transportera bort liken om de inte bara på den tunga utrustningen. Att ta av rustningen och identifiera personen som låg framför en var dock inte det lättaste när likstelheten väl börjat sätta in och ännu senare när kropparna började svälla och ruttna bort.⁵⁸ Andra problem som de som skötte uppröjningen efteråt stötte på⁵⁹ var att liken på sammandrabbningsplatsen låg i högar på varandra, dränkta i blod och, inte så ovanligt, söndertrampade till oigenkännlighet. Det som var mest oskyddat och som man riktade in sina slag mot var huvudet som då kunde bli så skadat att man inte kunde identifiera i efterhand vem personen var. För att råda bot på detta hände det att soldaterna ristade in sina namn på hjälmarna som hjälp ifall de skulle stupa.

Ska man dock jämföra med dagens krigsföring var det relativt lätt att identifiera sina mannar. Eftersom man inte, som idag, använde någon form av sprängkraft så var kropparna fortfarande sammanhängande i alla fall, om än genomborrade av spjut eller med köttsår från svärd. För att återvända till uppröjningsproblemen kan nämnas att det var inte bara på sammandrabbningsplatsen som det låg döda kroppar. Området med

⁵⁵ Herodotos och Xenofon enligt Hanson.

⁵⁶ Personligen skulle jag tro att detta berodde på att man letade efter sina anhöriga eller vänner som kanske stupat.

⁵⁷ Hanson 1989, 202.

⁵⁸ Och jag kan tänka mig att en hel del djur var snabbt framme och gjorde sitt för att försvåra en identifiering.

⁵⁹ Hanson nämner inte vilka det var som bar soldaterna från slagfältet men från avbildningar från vaser kan man se soldater som bär iväg med andra soldater.

döda kroppar var alltså stort och vida spritt så det tog tid att ta sig igenom hela området. Detta ledde till att många kroppar fick ligga där länge innan någon hann ta sig an dem. Detta i sin tur ledde som tidigare nämnts till förruttnelse och med det kom en förfärlig stank som försvårade arbetet ännu mer.

Det var dock långt ifrån alla slagfält som rensades upp, och det är kanske inte så konstigt med tanke på ovanstående. Än idag hittar privatpersoner som plöjer sin mark och arkeologer som gräver ut dessa platser rester från dessa slag där så många dog.⁶⁰

Det är lätt att få en smått romantiserande bild av dessa antika slag som pågick i några timmar och där inte så stor del av arméerna blev uttraderade. Sanningen som man dock måste hålla i minnet är att de faktiskt kunde få riktigt stora konsekvenser för en familj och för den delen en hel stad. Som jag skrev tidigare så stod ofta medlemmar inom samma familj nära varandra i falangen. Risken var då stor att ingen av dessa män inom familjen kom tillbaka levande och lämnade allt arbete kvar till kvinnorna för att inte tala om att en hel generation försvann ur historien. För staden innebar det också en stor nedgång i produktivitet vilket i sin tur måste ha lett till ekonomiska svårigheter.⁶¹

4.8 Evidens att grunda vår kunskap på

Utifrån vad grundar vi då ovanstående argument? All vår vetenskap som vi tror att vi har inom detta ämne grundar sig i studier på dels arkeologiskt material men också på skrifter från våra antika författare. Före 400-talet f.Kr. har vi inte mycket skriftligt material om hopliterna⁶² utan här bygger vi vår kunskap främst på det arkeologiska materialet, som jag tagit upp lite innan i texten, vilket består dels av vapen- och rustningsfynd som hittats i gravar,⁶³ som votivgåvor i tempel och dels av målningar på vaser så som t.ex. *Chigi*-vasen. Det finns även ett antal statyetter som föreställer hoplitter i full mundering, även de funna i tempel.⁶⁴

⁶⁰ Hanson 1989, 204-208.

⁶¹ Hanson 1999, 214f.

⁶² Vi har dock Iliaden från 700-talet f.Kr. men eftersom den även tar upp seder från bronsåldern så är det inte helt lätt att urskilja vad som faktiskt är ren hoplittaktik.

⁶³ Kan tänka mig att studier av skador på skelett också kan ge en bra bild av vilka vapen som användes och hur väl rustningarna skyddade en.

⁶⁴ Snodgrass 1964 Hela boken.

När vi kommer in i 400-talet f.Kr. och längre fram har vi skriftliga förstahandskällor som beskriver kriget, deras resultat och vilka vapen som användes. Det är dock så som Hanson skriver att det i dessa antika källor inte nämns mycket om själva taktiken på slagfältet.

Jag har valt att ta upp exempel från två antika författare som båda två tjänstgjort i en hoplitarmé och på så sätt utgör förstahandskällor till hur det gick till. Dessa två är Thukydidés och Xenofon. Thukydidés föddes någon gång mellan 460 och 455 f.Kr. och dog ca 400 f.Kr. Vid ca 30 års ålder, 424 f.Kr., blev han general och är för eftervärlden mest känd för sitt ofärdiga verk om kriget mellan Sparta och Athen.⁶⁵ Xenofon å andra sidan föddes lite senare, ca 430 f.Kr. Han kom från en rik familj som dock inte var särskilt politisk aktiv. Självt tyckte han inte om idén om demokrati och slogs i kavalleriet.⁶⁶

Nedan citat av Thukydidés som deltog i det peloponnesiska kriget. Citatet nedan ger information om uppställning och förföljning av fienden:

”När de kom fram till näset och såg fienderna förbereda sig till strid ställde också de upp sig i slaglinje mitt emot dem, och inte långt därefter började striden. Aristeus’ egen flygel ... slog tillbaka dem som stod mitt emot och förföljde dem ett gott stycke...”⁶⁷

Citat som visar på respekt mot andra även om de är ens motståndare:

”Efter striden reste athenarna ett segerstecken och beviljade poteidaerna vapenvila så att de kunde samla upp de stupade.”⁶⁸

Citat som ger oss en liten bild av hur det var på slagfältet:

”Deras hjälmar skyddade dem inte mot pilarna, och då de träffades av spjuten knäcktes dessa och blev hängande fast, ... deras kommandorop dränktes av fiendernas skrik. ... Många av dem sårades då de hela tiden måste röra sig inom samma snäva

⁶⁵ *OCD S.V.* Thucydides, cols 1, s. 1516, Simon Hornblower.

⁶⁶ *OCD S.V.* Xenophon, cols 1, s. 1628, Christopher J. Tuplin.

⁶⁷ Thuc.1.62. övers. Sture Linnér.

⁶⁸ Thuc.1.63. övers. Sture Linnér.

område. Till sist slöt de leden och marscherade i väg mot fästningen som låg i närheten...⁶⁹

Citat som bevisar användandet av peltaster och kavalleri i armén:

”... de lättbeväpnade trupperna var skingrade över slätten. De boiotiska ryttarna anföll dessa lätta trupper och drev dem ned mot havet.”⁷⁰

Nedan några citat från Xenofon. Han och sin grekiska armé hjälpte prinsen Kyros med att försöka störta sin bror Artaxerxes II från den persiska tronen. Det första citatet tar upp en möjlig storlek på en armé:

”Xenias, then arrived at Sardis with the troops ... who were hoplites to the number of four thousand; Proxenus was there with hoplites to the number of fifteen hundred, and five hundred light-armed troops; Sophaenetus ... with a thousand hoplites; Socrates ... with about five hundred hoplites; and Pasion ... arrived with three hundred hoplites and three hundred peltasts.”⁷¹

Nästa citat tar upp utrustning och anfall (om än ett uppvisningsanfall):

”And the Greeks all had helmets of bronze, crimson⁷² tunics, and greaves, and carried their shields uncovered. ... the phalanx move forward in a body. ... and when the trumpet sounded, they advanced arms and charged. And then when they went on faster and faster, at length with a shout the troops broke into a run...”⁷³

Detta citat tar också upp ett anfall:

”the Greeks ... began to advance against the enemy. ... those who were thus left behind began to run; at the same time they all set up the sort of war-cry which they raise to Enyalios⁷⁴, and all alike began running. It is also reported that some of them

⁶⁹ Thuc.5.34-35. övers. Sture Linnér.

⁷⁰ Thuc.5.72. övers. Sture Linnér.

⁷¹ Xen.An.1.2.3. övers. Carleton Brownson.

⁷² Karmosinröd.

⁷³ Xen.An.1.2.16-17. övers. Carleton Brownson.

⁷⁴ Ares.

clashed their shields against their spears, thereby frightening the enemy's horses. And before an arrow reached them, the barbarians broke and fled.”⁷⁵

5. Sammanfattning

Här följer en kort sammanfattning av analysavsnittet. Under nästa rubrik, ”Slutsats och diskussion”, tar jag upp de slutsatser som jag drar utifrån vad som sagts ovan.

En datering av *Chigi-vasen*, där hopliter i formation är avbildade, till ca 640 f.Kr. ger oss ett datum då hoplittaktiken definitivt användes. Den gick ut på att soldaterna stred i täta formationer i djupa led för att inte fienden skulle kunna bryta igenom och omringa dem. Striderna skedde oftast på sommaren och hopliten var tvungen att tillhandahålla sin egen utrustning vilken bestod av harnesk, hjälm, benskydd, sköld, spjut och svärd vilket gjorde att det var bara överklassen och den framväxande medelklassen som kunde delta i striderna. Den viktigaste komponenten var skölden, med det revolutionerande tvåhändigsgreppet, eftersom den inte bara skyddade dig själv men också din granne och dessutom hjälpte till att hålla ihop leden. När man väl möttes uppstod vad som kallades *othismós*, alltså ett knuffande sköld mot sköld och stötande med lansarna tills man bröt igenom motståndarnas led och de kapitulerade.

En specialdesignad träning för hopliterna tror forskarna inte fanns eftersom detta inte nämns i de antika källorna. Dock framgår det att dans, jakt och atletiska aktiviteter på gymnasierna var goda sysslor för att hålla kroppen i trim. På 400-talet f.Kr. finns det också källor som tyder på att de som hade råd hyrde in personliga tränare i stridsteknik och vapenhantering.

Det är också på 400-talet f.Kr. som användandet av lätt infanteri, s.k. *peltaster*, och kavalleri införs för att bli ett stående inslag i armén. Peltasterna var från början thraker men kom sedan att innefatta flera olika folkgrupper vars uppdrag främst var att ligga i bakhåll och vakta pass in i landet. Kavalleriet användes mest för att skydda flankerna och för att jaga ifatt flyende fiender.

⁷⁵ Xen.An. 1.8.17-19. övers. Carleton Brownson.

Dödligheten i de tidigare slagen var inte så hög, ca 5 % för vinnarna och 14 % för förlorarna, eftersom huvudsyftet inte var att radera ut varenda en ur historien utan att bara att få i stånd en kapitulation från den andra sidan så att man hade vunnit slaget. Med tanke på att dödligheten inte var så hög var det ändå ett hårt arbete att efter striden samla in och identifiera sina döda. Eftersom striderna skedde på somrarna svällde kropparna snabbt upp och hela slagfältet började snart stinka fruktansvärt. Det var inte heller ovanligt att de som stod längst fram i leden och föll blev nedtrampade till oigenkännlighet av de bakomstående leden som tryckte på framåt.

De evidens vi har att tillgå i början av perioden är främst vapenfynd i gravar och som votivgåvor i tempel, men också statyetter av hopliter och avbildningar på vaser. Längre fram på 400-talet f.Kr. och framåt har vi skriftliga källor som behandlar hopliten och de krig som han slogs i. Thukydidés och Xenofon är speciellt intressanta eftersom de båda varit med och slagits i hoplitarméer.

6. Slutsats och diskussion

Jag finner det logiskt att tänka att hoplittaktiken borde ha införts en bra bit före målandet av *Chigi*-vasen eftersom det måste förväntas vara ett tämligen vanligt tillvägagångssätt att slåss för att man ska avbilda det på en vas. Därför tror jag också att taktiken fanns även innan *Berlin- Macmillan*- och flöjtblåsarayballosen, där den senare var daterad till ca 675 f.Kr., eftersom de i mina ögon har tydliga avbildningar av hopliter. Väger man sedan in Snodgrass argument om att utrustningen som en hoplit bar fanns före 700-talet f.Kr. och att kunskapen att strida i falang redan fanns i öst nästan 2000 år tidigare så skulle jag vilja placera hoplittaktikens grundande och början i tidigt 700-tal f.Kr. Anledningen till att jag inte sätter datumet tidigare är att det behövdes mycket folk med pengar till de här arméerna och det är inte förrän runt denna period som grekerna börjar skapa nya kolonier och en större medelklass växer fram tack vare den ökade kontakten och handeln med öst.

Ska jag våga mig på ett ursprung också skulle jag säga att idén om att strida i falang kom med grekerna från öst. Vi har redan bevis för att en av de tidigare hjälmarna som hopliten bar var starkt influerad här ifrån och som jag nämnde tidigare har vi evidens för att mesopotamierna långt tidigare stred i formation. Detta har säkert spritt sig sakta men säkert västerut tills grekerna stötte på det under sina handelsresor. Något som också bör

tas i beaktande är citatet ovan av Homeros där det är tydligt att soldaterna redan känner till och använder sig av falangen.

Något som forskarna debatterar häftigt om är ”vilket som kom först”. Falangen eller *hoplon*-skölden? Personligen tror jag att falangen utvecklades först. Fler och fler har råd att tillhandahålla den utrustning som det innan bara var aristokraterna som hade råd till och man måste då organisera sig på något sätt. En del av dem har varit på dessa handelsresor och tagit idén om falangen med sig hem. I detta tidiga skede slås man fortfarande med de sköldar och kastspjut som användes vid de enskilda dusterna. Man upptäcker snart att dessa vapen inte är effektiva nog i de täta leden. Efter lite experimenterande har man kommit på det långa stöt-spjutet och sedan *hoplon*-skölden för att bättre skydda sig mot dessa spjut.

När tidigare nämnda aryballoi målades var taktiken redan stabil och hade nått sin topp och det var något som var värt att avbilda. Naturligtvis kan det ha funnits tidigare vaser med hoplitmotiv som skickar tillbaka grundandet av taktiken ännu mer. Vi kan ju bara föreställa oss hur mycket det är som vi inte hittat och som gått förlorat för länge sedan.

När det kommer till träningen så håller jag med Sage om att det måste ha funnits någon form av övningar i fredstider för att armén skulle fungera över huvud taget och för att hopliterna skulle veta sin plats i leden. Vad de antika författarna tyckte var onödigt måste inte nödvändigtvis överensstämma med verkligheten. I Sparta vet vi att soldaterna drillades hårt, så då måste väl de andra stadsstaterna också gjort sitt bästa för att kunna hålla samma nivå som spartanerna på slagfältet. Jag finner det också troligt att fenomenet med personliga tränare är äldre än från 400-talet f.Kr. Vi har ju tidigare kommit fram till att det behövdes en hel del pengar för att kunna delta i armén så jag tror att han som hade råd att skaffa rustning och vapen och folk som kunde ta hand om hushållet medan han var borta, han hade också råd till att anställa någon som kunde lära honom och kanske eventuella söner att hantera vapen.

Varför peltaster och kavalleri infördes så sent har besvarats med att det inte var förrän efter mötet med perserna som det ansågs nödvändigt. Detta kan jag hålla med om. Innan dess har jag fått intrycket av att tvisterna stadsstaterna emellan var tämligen ”enkla” om man får säga så. De löstes genom ett slag på några timmar och förlorarna gick hem. Här

behövdes inget lättare infanteri. På 400-talet f.Kr. blir dock konflikterna mer invecklade och regelrätta, långvariga krig utspelar sig istället för de enstaka slagen. Nu mer än någonsin måste man planera sin strategi om var och när man ska anfalla. Då passar peltasterna och kavalleriet in bättre eftersom de kan användas till t.ex. spejare och ligga i bakhåll för t.ex. förtrupper o.s.v. De var dessutom effektiva i svårare terräng eftersom de kunde röra sig fortare och smidigare än de övriga hopliterna som kanske inte kunde hålla ihop leden på dessa ställen. Man skulle kunna kalla dem för gerillasoldater.

Det här med att det skulle vara fult och ovärdigt att vara kavallerist finner jag intressant eftersom hästen alltid varit ett prestigeobjekt och förbehållet överklassen. Jag förstår hur de har tänkt, att det var för lätt att slåss till häst och att det var mer ärofyllt att slåss på lika villkor, men som strateg borde man ju vilja göra allt för att vinna och överleva slaget och för mig verkar det mest troligt att göra detta från hästryggen. Som hästägare borde man vara stolt och vilja visa upp sig med den för att visa att man stod över de övriga. Mindre än 100 år senare leder t.ex. Alexander den store sin armé från sin häst Bukefalos.

För att avrunda det hela skulle jag vilja återknyta till inledning där jag tog upp att jag ville skriva om de vanliga männen i kriget och att jag då valde att skriva om hopliterna. Jag tycker det har visat sig under uppsatsens gång att det var ett bra val eftersom det verkligen var vanliga män som deltog och inte bara handlade om de framstående generalerna. Jag skulle dock gärna hittat mer om vilka känslor och tankar som rörde sig i huvudet på hopliten precis före drabbningen men jag har tyvärr inte stött på det under vägens gång men det är kanske inte så svårt att föreställa sig.

7. Referenslista

7.1 Bibliografi

- Adcock 1966 Adcock, F.E. *Antikens krigskonst. I. Greker och makedonier*, Stockholm 1966.
- Andrewes 1967 Andrewes, A. *The Greeks*, London 1967.
- Anglim *et al.* 2005 Anglim, S. Jestice, P.G. Rice, R.S. Rusch, S.M. Serrati, J. *Slagfältet under antiken*, Lund 2005.
- Cartledge 2007 Cartledge, P. "War and peace", i *Ancient Greece*, ed. Cartledge, P., Cambridge 2007, ss. 167-192.
- Fox 2008 Fox, R. L. *Antikens värld*, Stockholm 2008.
- Greengalgh 1973 Greenhalgh, P. A. L. *Early Greek warfare*, Cambridge 1973.
- Hanson 1989 Hanson, V.D. *The western way of war*, London 1989.
- Hanson 1999 Hanson, V.D. "Hoplite obliteration: The case of the town of Thespiiai", i *Ancient warfare*, ed. Carman, J. och Harding, A. Trowbridge 1999, ss. 203-215.
- Krentz 2007 Krentz, P. "Warfare and hoplites", i *The Cambridge companion to archaic Greece*, ed. Shapiro, H. A. Cambridge 2007, ss. 61-80.
- Latacz 1977 Latacz, J. *kampfparänese, kampfdarstellung und kampfwirklichkeit in der Ilias, bei Kallinos und Tytaios*.
- Lorimer 1947 Lorimer, H. L. "The hoplite phalanx". *Annual of the British school at Athens* 42, ss. 76-138.
- Ober 1996 Ober, J. *The Athenian revolution*, New Jersey 1996.
- Sage 1996 Sage, M. M. *Warfare in ancient Greece*, London 1996.
- Salmon 1977 Salmon, J. "Political hoplites". *Journal of Hellenic studies* 97, ss. 84-101.
- Sidebottom 2004 Sidebottom, H. *Ancient warfare. A very short introduction*, Oxford 2004.

- Snodgrass 1964 Snodgrass, A. M. *Early Greek armour and weapons*,
Edinburgh 1964.
- Van Wees 2000 Van Wees, H. "The city at war", i *Short Oxford
history of Europe. Classical Greece*, ed. Osborne, R. New York 2000, ss. 81-110.

7.2 Antika källor

- Homeros, *Iliaden*, översättning Ingvar Björkeson, Stockholm 2000.
- Thukydides, översättning Sture Linnér, *Kriget mellan Sparta och Athen*, Stockholm 2006.
- Xenofon, *Anabasis*, översättning Carleton Brownson, London 1968 (Loeb Classical Library).

7.3 Internet

- www.ne.se 090319

8 Figurer

Framsida: http://www.storiaviva.it/archeologia_sperimentale_233.htm 090424.

1. <http://www.wargames.co.uk/Pending/Archive/May04/Phalanx.htm> 090424.
2. http://www.hsc.csu.edu.au/ancient_history/historical_periods/greece/greek_world/hoplitewarfare.htm 090424.
3. http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/gr/p/perfume_bottle_aryballos.aspx 090424.
4. Shapiro, H. A. *The cambridge companion to archaic Greece*, Cambridge 2007. Fig. 5.
5. Snodgrass, A. M. *Early greek armour and weapons*, Edinburg 1964. Fig. 9a.
6. http://en.wikipedia.org/wiki/%22Illyrian%22_type_helmet 090424.
7. <http://www.safani.com/objects/helmet.html> 090424.
8. <http://www.mlahanas.de/Greeks/war/Armor.htm> 090424.
9. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bronze_greaves_BM_GR1856.12-26.615.jpg 090424.
10. <http://www.xyfos.com/aspis-greek-hoplite-shield-p-3421.html> 090424.

Linda Renhed 870429-4043
Hoplitarmén och dess utveckling.
Kandidatuppsats
Lunds Universitet Vt-09

11. <http://de.wikipedia.org/wiki/Hoplion> 090424.

12. Anglim, S. Jestice, P.G. Rice, R.S. Rusch, S.M. Serrati, J. *Slagfältet under antiken*, Lund 2005. S. 32.